

SUHTLUSSTRATEEGIAD EESTI-SOOME KAKSKEELSUST OMANDAVA LAPSE SEGAKOODIS

Kristiina Teiss

Ülevaade. Artiklis käsitletakse lapse lähedaste isikute suhtlusstrateegiaid lapse kahe keele (eesti, soome) omandamises, samuti kakskeelse lapse keelevelikuid suhtlussituatsioonides. Uurimuse aluseks on helisalvestused ja päevikumärkmed lapse vanusest 2;4–2;10 eluaastat. Lapse kolmas eluaasta on mitmete autorite kakskeelsust ja keele omandamist käsitlevates töodes tõstetud esile olulise vanusena, mil laps hakkab keelte omandamist teadvustama ja kahte keelt eraldama (nt Vihman 1985, Lanza 1992). Väikeste laste kahe keele omandamist ja nende keelte omavahelisi mõjusid sobib kirjeldada terminite *segakood* või *keelte segamine/segunemine* abil (ingl *code-mixing*, *language mixing*, sm *koodien yhdistyminen*, *kielten yhdistyminen*).¹ Segakood on omapärane sulam, mis tekib ühe sõna või ühe lausungi piires, kui teadvustamatult pannakse kokku mõlema keele tasandid (fonoloogia, morfoloogia, sõnavara ja süntaks). Vanemate või vestluspartnerite kakskeelsusest teadlik laps kasutab suhtluses koodivahetust ja kahte keelt loomulikult ja teadlikult. Käesolevas artiklis käsitletava uurimustöö põhjal selgub, et laste kakskeelsuse omandamise uurimisel on oluline pöörata erilist tähelepanu last ümbritsevale keskkonnale, lapse individuaalsetele omadustele suhtluses ja keeleomandamises ning lapse ja tema vestluskaaslaste suhtlusstrateegiatele.

Võtmesõnad: kakskeelsuse omandamine, keelte/koodide ühendamine, koodivahetus, eesti keel, soome keel

¹ Ka Soomes oli varem kasutusel *kielten sekoittaminen*, see aga oli kõlalt negatiivsem, eriti kakskeelsuse uurimise uute arusaamade valguses, seepärast on üle mindud terminile *kielten yhdistyminen* 'keelte ühendamine'. Annekatriin Kaivapalu kasutab (siinses kogumikus) terminit *keelte seostamine*.

Sissejuhatus

Koodivahetus on ennekõike vestluspartnerist, teemast, olukorrast, kohast või ka lapse keelelisest repertuaarist, sõnavarast ja emotsioonidest sõltuv keele vahetamine, täiskasvanute puhul on koodivahetus enamasti teadvustatud vahend kakskeelses suhtluses. Lapse viis oma ümbrust näha ilmneb selles, kuidas ta suhtlusolukordadele läheneb ja nendes osaleb (Koppinen jt 1989: 32). Nii kasutab ka vanemate või vestluskaaslase kakskeelsusest teadlik olev laps täiesti loomulikult ja teadlikult koodivahetust, kahte keelt ja kakskeelset kõnevormi.

Kakskeelsete inimeste suhtluses on kasutusel kahte tüüpi koodid: ükskeelset koodi kasutatakse ükskeelsete inimestega suheldes ja kakskeelset koodi siis, kui suheldakse tavapärasest mitmekeelses keskkonnas. Selle näiteks sobib hästi vestlus (1), kus minu uuritav informant Kristian (Teiss 2005, vestlusnäidetes edaspidi KR) vestleb oma õe Katariinaga (KA) ja kus lausungis 04 vahetatakse keset vestlust täiesti loomulikult keelt.

(1) [päevikumärge vanusest 2;9; vend (KR) ja õde (KA) valivad kodus riulist raamatuid]

01 KA: Millise ma võtan?

02 KR: See on soome keeles.

03 KA: Ma olen soomekeelne.

04 **Terve.** ['tere']

05 KR: **Terve.** ['tere']

06 KA: **Minä otan sen.** ['ma võtan selle']

Kakskeelsus kuulub alla 3-aastase Kristiani, nagu paljude teistegi Soomes elavate eesti või eesti-soome laste argipäeva. Soomes ei ole siiani välja töötatud toimivaid ja järeleproovitud eesti-soome kakskeelsuse nõuandeid. Riigis, kuhu on hakanud vähemusrahvaid tekkima alles paari viimase aastakümne jooksul, pani 1990-ndatel valitsenud hirmimmigrantide ees mitmeid eesti perekondi häbenema oma keelt ja päritolu, mille tagajärjel nii mõnedki vahetasid keelt (vt ka Praakli 2002). Kristiina Praakli (2002: 4) on tõdenud oma magistritöös, et Soome eesti kogukond on võrreldes teistes riikides elavate eestlastega jäänud märkamatuks ja arvatavasti on sellel oma mõju ka tulevaste soome-eesti põlvkondade keele ja identiteedi kujunemisele. Lisaks mõjutab eesti-soome kakskeelsust ja selle omandamist keelte lähedane sugulus, mis ühendatuna eesti keele madala staatusega võib viia eesti keele oskuse vähenemise, passiivse kakskeelsuse kasvamise ja lõpuks eesti keele vähemuskeelena väljasuremiseni.

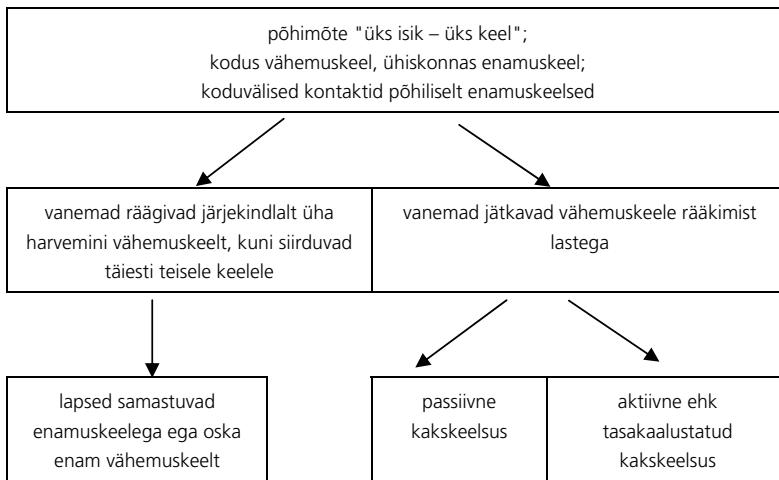
Peale Eesti astumist Euroopa Liitu on üha enam aktuaalseks muutunud ka eestlaste liikumine EL-i maadesse. Mitteametlikel andmetel on alates 2005. a maist Soome tulnud kas lühi- või pikemaajaliselt tööd tegema arvukalt eestlasi, märgatavalt rohkem kui eelnevate aastate jooksul. Eri allikate põhjal võib Soomes eestlasi olla 10 000 ja 20 000 vahel, aastal 2003 oli Soome statistikaameti andmeil Eesti kodanikke Soomes 13 397 (Tilastokeskus 2004). Kuigi mitmed neist on Soomes ajutiselt (vähemalt esialgu), peavad ka nemad teadvustama teises keele- ja kultuurikeskkonnas elamise mõjusid hiljemalt siis, kui nende laste keeleomandamine ja kooliskäimine muutub aktuaalseks.

Kakskeelses eesti-soome peres saab see teema oluliseks juba laste sündides (või isegi enne seda), kuna tuleb teha otsus, mis keeli peres räägitakse. Soome-eesti kakskeelsuse omandamist peres, kus vanemad räägivad eri keeli, on uurinud Sirje Hassinen oma doktoritöös (2002). Käesoleva artikli aluseks olevas magistritöös (Teiss 2005) on uuritud selliseid kakskeelseid peresid, kus kodune keel on (valdavas osas) üks (eesti), aga ühiskonnas räägitav keel teine (soome).

Ohud on mõlemat tüüpi kakskeelse keelekeskkonna puhul ühesugused: eesti keel jääb laste nõrgemaks keeleks, nad omandavad eesti keele passiivselt või loobuvad lõpuks eesti keelest täiesti (seda kogu pere suhtlustasandil).

Mitmete uurijate arvates on oht kaotada teine keel suurem peresise kakskeelsuse puhul (kus ühe vanema keel on ühiskonna enamuskeel), sest neid, kellega kasutada kodu teist, ühiskonnas vähemuskeelena käibivat keelt, on lihtsalt vähem. Halvimal juhul on selleks ainult üks vanem, kusjuures tihtipeale on vanemate omavaheline suhtluskeel samuti enamuskeel. Uriel Weinreich (1968) on kirjeldanud koordinatiivset kakskeelsust, mis tekib siis, kui kaks keelt õpitakse ära eri keskkondades. Koordinatiivse kakskeelsuse puhul kahe keele sõnad hoiakse eraldi, mis aitab lapsel ka kahte keelt hoida paremini lahus.

Erinevaid kakskeelsuse kujunemismudeleid on kujutatud joonisel 1 (aluseks Juan-Garau, Pérez-Vidal 2001).



Joonis 1. Vanemate valikute mõju laste kakskeelsuse kujunemisel (Juan-Garau, Pérez-Vidal 2001)

Oluline on ka keelte staatus, nii ühiskondlikul kui ka perekondlikul tasandil. Esimene mõjutab rohkem juba vanemaid, kooliealisi lapsi, teisel aga on oluline roll just väikelaste keeltesse suhtumise kujunemisel (vt Juan-Garau, Pérez-Vidal 2001: 60–61). Näiteks Heidi Rontu (2004) on tõdenud oma väitekirjas soome ja soomerootsi kakskeelseid peresid uurides rootsi keele (kui vähemuskeele) positsiooni tugevat säilimist ja ennustab uuritud perede lastele tasakaalustatud kakskeelsusega tulevikku, kus rootsi keel võib isegi tugevam keel olla. Seetõttu näib rohkem ohus olevat just sellise kakskeelsuse tasakaal, kus kodus räägitava vähemuskeele üldine staatus on madal.

Kuigi mitmed eesti vanemad räägivad oma lastega kodus eesti keelt, jääb laste keel kesiseks, nagu ajapikku ka vanemate enda keelekasutus, eriti kui eesti keelel on vähe või pole üldse koduväliseid kasutusalasid. Laste keeleks saab üsna kiirelt soome keel, kui selle vältimiseks ei võeta kasutusele ühiskondlikke vahendeid. See tähendab, et vähemuskeele elujõulisena säilimiseks oleks vajalik luua sellele koduväliseid kasutusalasid – kohti, kus seda keelt saab (eri registrites) harjutada. Soome eestlaste vähest aktiivsust selles osas näitavad andmed Pirkanmaa maakonna kohta: 2004. a oli Pirkanmaal 892 eestlast, nendest Tamperes 451 (Tilastokeskus 2005), ent kohalikus eestlaste seltsis oli liikmeid alla 60, koolieelikute eestikeelses ringis käis 8–14 last ja oma emakeele õpetust sai 19 eestikeelset last.

Selleks et saada kakskeelse lapse keelekasutusest ja selle tulevikuvõimalustest mingit pilti, eriti vähemuskeele edaspidise arengu ja kasutuse osas, on vaja uurida lapse varajast keeleümbrust, tema saadud sisendit ja seda, mil moel on teda vähemuskeele keskkonda sotsialiseeritud (vt ka Lanza 2001). Oluline on uurida mitte ainult lingvistilisi vorme, vaid tervet suhtlussituatsiooni, kus segakoodi ja koodivahetust esineb, st mitte ainult lapse väljundit, vaid ka sisendit ja/või reaktsiooni, mida ta kaasvestlejatelt (põhiliselt vanematelt, aga ka teistelt olulist rolli mängivatelt lähedastelt) saab.

Laste kakskeelsuse omandamise puhul (vähemuskeele seisukohast), muutuvad eriti oluliseks sotsiolingvistilised aspektid. Muidugi ei või eitada nende tähtsust ka teise keele omandamise ja täiskasvanute kakskeelsuse kujunemisel, ent lapsepõlvest saadud suhtumine kakskeelsusesse kandub täiskasvanuikka ja mõjutab kahe keele oskust algusest alates.

Kui laps õpib kahte keelt simultaanselt ehk siis varajasest lapsepõlvest alates, arenevad need keeled harva võrdselt. Mitmed uurijad (nt Fantini 1985) on tõdenud, et keeled arenevad astmeliselt ja keeltevaheline tasakaal võib eri arenguetappidel vahelduda. See on loomulik, sest kahte keelt ei kasutata identsetes situatsioonides, eriti kui üks keeltest on vähemuskeel. Eri õppimiskontekstide kombinatsioone võib olla mitmeid ja ennekõike on need individuaalsed. Seetõttu tuleks kakskeelsuse arengu õnnestunud kirjelduse aluseks pidada just kakskeelse lapse keelekasutuskeskkondade vaatlust. (Rontu 2004: 225–226)

Oma uurimistöö Kristiani materjalis uurisin leksikaalseid, fonoloogilisi, semantilisi, morfoloogilisi ja süntaktilisi segakoode, metalingvistilist keelekasutust ja koodivahetust (Teiss 2005). Käesolevas artiklis on esitatud kokkuvõte selle töö vestlusstrateegiaid puudutavatest tulemustest. Uurimismeetodina on kasutatud Elisabeth Lanza poolt kakskeelsete laste uurimiseks välja töötatud vestlusstrateegiaid. Tähelepanu on pööratud sellele, kuidas neid kasutavad nii lapsevanemad kui ka teised lapse lähedased.

Uurimismaterjal

Uurimismaterjalina on kasutatud lindistusi ja päevikumärkmeid emakeelena eesti keelt kõneleva Kristiani sellest vanuseperioodist, kui ta hakkab aktiivselt omandama soome keelt ehk pärast seda, kui ta läks soomekeelses lasteaeda (vanuses 2;2). Materjal on kogutud poole aasta jooksul (2;4–2;9). Lindistusi on tehtud nii eesti kui ka soome keelekeskkonnas, ent keelekontekstid vahetuvad ühe lindistu-

Tabel 1. Kristiani lausungid eesti keelekeskkonnas

Vanus	Kõik KR lausungid (sulgudes soomekeelsed)	MIX (ee)	MIX (sm)
2;4	169 (0)	10	0
2;5	187 (0)	9	0
2;6	343 (1)	14	0
2;7	286 (1)	28	0
2;8	287 (91)	7	24
2;9a	292 (8)	22	1
2;9b	128 (19)	15	1
Kokku	1692 (120)	105	26

se ajal korduvalt (eriti eesti lindistustes). Põhiliselt on materjal kogutud siiski eestikeelsest keskkonnast, seetõttu esitlen just nende põhjal tehtud kokkuvõtteid ja tulemusi. Uurimismaterjalis on kokku 1692 Kristiani lausungit lindistustest ja 298 päevikusse üles tähendatud lausungit (nn päevikulausungit). Kristiani vestluskaaslaseks on enamasti olnud õde Katariina ja/või ema, paaril korral ka isa ning ühel korral eestikeelne eakaaslane.

Tabelis 1 on esitatud Kristiani kõikides eesti keskkonnas lindistatud lausungite arv ning lausungites esinenud segakoodid (tähis MIX). Lausungite tulbas on sulgudes välja toodud koodivahetuslausungid (soome lausungid eesti tekstis). MIX-lahtrites on esitatud segunemisjuhtumid: eesti lausetes (ee) oli neid kokku 105 (7,2%), soome (sm) lausetes 26 (24,8%). Protsentuaalselt esines segunemist rohkem soome keeles, mis on ka eeldatav: esiteks on eesti keel Kristiani tugevam keel, teiseks on need soome lausungid esitatud üldises eesti keele kontekstis.

Kristiani keeleline areng ja taustategurid

Kristian on sündinud Soomes eestikeelse perekonna kolmanda lapsena. Kuigi kodune keel on eesti keel, nimetan kodust keelekonteksti siiski kakskeelseks, sest kõik pereliikmed on kakskeelsed ja peresiseses suhtlemises võib ette tulla kakskeelset kõnevormi (vt Latomaa 1996). Kristiani keelekeskkonda ja keelelisi mõjutusi mõlemas keeles kirjeldab tabel 2.

Eesti-soome kakskeelsuse iseärasused

Eesti-soome kakskeelsuse puhul võib keelte lähedane sugulus mingis osas kiirendada ja mingis osas pidurdada keelte eraldumist. Keelt aitavad omandada eesti ja soome keele sarnasus, nagu näiteks samasugused või peaaegu identsed sõnatüved ja käändelõpud ning nendega seotud samad tähendused. Koodide segunemist põhjustab keeleaines, kus esineb väikseid morfofonoloogilisi või -süntaktilisi erinevusi. Näiteks kui laps peab valima käändevormi või konstruktsiooni, võib ta

Tabel 2. Kristiani keelelise arengu taustategurid

Vanus	Keelekeskkond ja mõjud
22.6.xxxx	Kristian sünnib (22.6.xxxx); peres õde Katariina 2;4 ja vend Taaniel 10 a; kodune keel eesti keel, ema laulab ja loeb salme ka soome keeles
0;3, 0;6	esimesed külaskäigud Eestisse (1–2 nädalat)
0;6–0;11	soome- ja eestikeelses hoidjad 2–3 päeva kuus
1;0–1;1	Eestis (3–4 nädalat)
1;2–1;5	soomekeelses lasteringis koos õega 2 korda nädalas
1;2–1;11	soomekeelses muusikaringis õe ja emaga 1 kord nädalas
1;3–2;10	Eesti lasteringis õe ja emaga 1–3 korda kuus, välja arvatud suvel ja puhkuste ajal
1;7–1;10	eestikeelne (ükskeelne) lapsehoidja iga päev
1;10	Eestis (1 nädal)
2;0–2;1	Eestis (umbes 1 kuu)
2;2–	läheb soomekeelsesse lasteaeda koos õega
2;4	lindistuste algus
2;6	Eestis (1 nädal)
2;9	lindistused lõpevad

reeglit laiendada, segades juba omandatud jooni muude tüvede või sufiksitega lihtsalt vajadusest lihtsustada. (Hassinen 2002: 184)

Eesti-soome kakskeelse lapse morfoloogia arengu kesksemad jooned ja esimesed vormid on S. Hassise (2002: 184) informantide põhjal järgnevad (lisatud Kristiani näited).

- Reeglipärasus – nt eesti preesensi ainsuse 3. isiku tunnuse *-b* üldistamine
KR 2;4: *Pikkuinen ole**b** see.* [ee: 'väike on see']
- Tunnuse või lõpu ära jätmine – nt eesti keele ainsuse omastava ja lühikekse sisseütleva, ainsuse ja mitmuse osastava omandamine, eitusverbi pöördumatus.
KR 2;7 (lühike sisseütlev soomekeelses lausungis):
*Ai ei **pähä*** [sm: 'ai ei päähän', ee: 'ai ei pähe']
KR 2;4 (lõputa ainsuse osastav):
*Tahan **kurkku*** [sm: 'haluan kurkkua', ee: 'tahan kurki']
- Sufiksi eelistamine – nt soome *ko-* ja *kin-*partiklid korvavad sõnad *kas* ja *ka*.
KR 2;6 (eestikeelses lausungis):
Lumigi on siin. [sm: 'lumikin on siinä', ee: 'lumi **ka** on siin']
- Semantiline läbipaistvus – eesti ja soome sisseütlev ja alaleütlev põhjustav segunemist, kuna nende funktsionaalsed kasutusala ei ole selgelt eraldatavad.
- Frekvents – sagedasti esinevad sõnad ja vormid võetakse kergemini teise keelde üle, nt soome täpsed deiktilised kohamäärused, seesütleva, täismineviku ja ennemineviku sagedus.
KR 2;8 (fraas esineb läbi materjali):
Ei ku siit. [sm: 'ei kun siitä', ee: 'ei (vaid) siit']

Koodide segunemine ja koodivahetus Kristiani keeles

Kakskeelsuse puhul võib uurida, kuidas erineb kahe keele omandamine ükskeelse lapse esimese keele omandamisest, kuidas keeled mõjutavad teineteist, mis nähtusi leidub lapse ühes või teises omandatavas keeles, ja ka seda, milliseid sisendeid laps saab. Siiski jäävad tulemused ja lõpptõdemused poolikuks, kui ei selgitata välja, kuidas mõjub taustal vanemate, perekonnaringi ja lähiumbruse suhtumine, mil moel on laps sotsialiseeritud kakskeelsesse keelekeskkonda.

On oluline näidata, mis protsessides osaleb kahte keelt omandav väikelaps ja milliseid nähtusi tema keeles esineb. E. Lanza (2001), kes on uurinud kakskeelsuse omandamist just sotsiolingvistilisest perspektiivist, on öelnud, et enne *miks*-küsimuseni jõudmist tuleb vastata küsimusele *kuidas*. Ehk teisisõnu, kui tahta uurida põhjusi – laste vanemate suhtumist ja suhtlemisstrateegiaid –, peab ikkagi enne andma lingvistilise ülevaate uuritavast ainesest.

Lindistustes esinenud segunemised on esitatud tabelis 3, kus eraldi on toodud esile leksikaalsed, semantilised ja fonoloogilised segakoodid ning nendele lisaks ka kõik koodivahetuslausungid. Koodivahetust esines 133 segunemisjuhtumis ja 21 lausungis. Kõige rohkem esines Kristianil leksikaalseid segakooide – 65% lindistuste ja 81% päevikulausungite segunemisjuhtumitest. Tulemust toetab ka F. Genesee (1989: 162–163) materjal, mille põhjal leksikaalset segakoodi esineb väikelastel kõige sagedamini.

Tabel 3. Koodide segunemised (MIX) ja koodivahetuslausungid eestikeelsetes lindistustes

Tüüp	Arv
MIX kokku	133
sh leksikaalsed	87 (65%)
sh semantilised	5 (4%)
sh fonoloogilised	36 (27%)
sh morfofonoloogilised	5 (4%)
Koodivahetuslausungeid kokku	21

Eraldi tahaks juhtida tähelepanu sellisele leksikaalse segunemise vormile, mida oma töös olen nimetanud *kontekstisiirdeks*. See on nähtus, mis on seotud teise keele konteksti kuuluva eseme või ümbrusega. Kontekstisiirded põhjustavad Kristiani materjalis üsna tihti koodivahetust ja koodide segunemist. Lingvistiliselt on see seotud lapse keelearengus üsna paljuski arvatavasti selle perioodiga, kus tal puudub suurem osa kakskeelseid ekvivalente. Siiski võib selliseid nähtusi esineda loomulikult ka suurematel lastel ning isegi täiskasvanutel, ent siin on vahefiltriks keeleteadlikkus, mis võib muuta kontekstisiirde mingiks muuks nähtuseks (nt tõlkelaenuks või kohmetuseks ja vaikimiseks). Enamik selle materjali kontekstisiiretest on leksikaalsed segunemised – siirdatud on üks sõna teise keele kontekstist. Järgmises näites on kontekstisiirdeks sõnapaar *suomen lippu* (see on

seotud lasteaias kontekstis läbitud teemaga), samas on näitest võimalik näha, et vastav ekvivalent esineb lapsel kindlasti ka eesti keeles.

(2) [päevikumärke vanusest 2;6; eestikeelne kontekst; Kristian (KR) käib ringi, käes lasteaias tehtud Soome lipp, vestleb emaga (E)]

01 KR: **Suomen lippu suomen lippu**

02 E: Mis see on sul?

03 KR: **Suomen lippu**

04 E: Mis lipp?

05 KR: **Suomen lippu.**

06 E: See on Soome lipp.

07 KR: **Suomen lippu.**

08 E: Soome lipp.

09 KR: **Suomen lippu.**

[sama dialoogipaar jätkub veel 3 korda]

10 E: Kas see on Eesti lipp?

11 KR: **Suo-men lip-pu.** [silphaaval]

12 E: Eestin lippu?

13 KR: Ei. **Suomen lippu.**

Üsna kõrge fonoloogiliste segunemiste protsent (27%) tuleneb sellest, et Kristiani kõnes puudub palatalisatsioon seda vajavates eestikeelsetes sõnades. Olen selle liigitanud segunemiste alla, sest seos ja mõju soomekeelsete vastavate palataliseerimata sõnadega (nt *pallo* vs. *pa'l'l*) on ilmne. Morfoloogilisi segunemisi oli üllatavalt vähe, kui võtta arvesse, et väikestel lastel esineb enim leksikaalsetele segunemistele lisaks morfoloogilisi segunemisi (Hassinen 2002: 50). Neid leidus lindistustes vaid 5 (üksnes kahes lindistuses) ja päevikumärkmetes 12 (kokku 4% kõigist segunemistest). Ent teisalt toetab see tulemus väidet, et eesti keel on Kristiani tugevam ehk enamuskeel. Tugevama keele grammatilised morfeemid esinevad tavaliselt koos nii tugevama kui ka nõrgema keele sõnamorfeemidega (Lanza 1992: 640–641). See seletab ka suuri erinevusi võrreldes teiste samaaalistate laste uurimismaterjaliga.

Tabelis 4 olen võrrelnud Kristiani tulemusi kolme muu lapsega, kelle kodus kasutatakse samuti kahte keelt: ühe soome-soomerootsikeelse (Rontu 2004 : 234; informant He) ning kahe eesti-soomekeelse lapsega (Hassinen 2002: 141, 162; informantid H ja M).² Kristianiga võrreldes esineb kõigil teistel lastel suurim segunemiste määr varasemas eas (tumedas kirjas lahtrid). Ka muude tulemuste puhul ilmneb suuri erinevusi võrreldes Kristiani materjaliga: kui muudel lastel hakkavad segunemised vähenema kolmanda eluaasta lõpuks, siis Kristianil lisandub neid tasapisi alates vanusest 2;7 ja vanuses 2;9 on tal ja H-il peaaegu sama palju segunemisi. Kõige rohkem segunemisi on leitud M-i materjalist, ja see on neljakordne määr võrreldes Kristiani segunemistega, vanuses 2;6 on nende kahe lapse erinevus lausa kümnekordne. Selline tulemus toetab S. Hassise (2002: 177, 191) väidet M-i kohta, et väikelaste kahe keele omandamise puhul on määrav tähtsus ka sellel, milline keeleomandaja laps on (nt kas rohkem holistlikku või analüütilist laadi, vt ka Peters 1977).

Oluline on materjalist eristada koodide segunemist (segakoodi) ja koodivahetust. Nii olen lindistuste lausungitest eraldi välja toonud 21 koodivahetuse juhtumit.

² Kõigiti samast võrdlusmaterjali – kus koduseks keeleks oleks vähemuskeel, uuritav laps samas vanuses ja üheks keelest eesti või soome keel – uurimishetkel ei leidunud.

Tabel 4. Kristiani (KR) koodide segunemine (MIX) võrreldes teiste informantidega

Vanus	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8	2;9a	2;9b	keskmiselt
MIX osakaal								
KR	5,9%	4,8%	4,0%	9,7%	10,8%	7,8%	12,5%	8%
He	18%	–	16%	19%	–	–	17%	17,5%
M	30%	44%	48%	–	–	–	13%	33%
H			27 %				9 %	

Defineerin koodivahetust järgnevalt: see tähendab keele vahetust vestluskaaslase või kakskeelsest kontekstist tuleneva teisekeelse (mängu)situatsiooni järgi. Laps kasutab koodivahetust teadlikult, vestluses ilmneb see teises vormis kui segakood. Kuigi koos koodivahetusega võib esineda ka segunemisi, on koodivahetus lapse suhtlussituatsioonides täpselt määratletud: laps teab, kellega suheldes võib kasutada kakskeelset kõnevormi, kellega ükskeelset ja kelle suhtlusstrateegiad võimaldavad passiivset kakskeelset suhtlussituatsiooni. Näites (3) räägib Kristian omaette mängides soome keeles, ema (E) eestikeelsele fraasile vastab ta aga koodi vahetades (rida 02).

(3) [lindistus vanuses 2;9; situatsioonikontekst eestikeelne; KR mängib omaette; KR ja E]

01 E: *siis meil oleks vaja lasteaeda ka minna.*

02 KR: **ja sitten. rusakko.** [koodivahetus: sm]

03 'ja siis. Jänes.'

04 KR: **oota.** [ütleb emale eesti keeles]

[koodivahetus: ee]

Ka sellised juhtumid, kus lapsed kasutavad üht keelt mängukeelena ja vahepeal "põigatakse" teise keelde, kuuluvad koodivahetusnähtuste alla, nii nagu seda tehakse järgmises näites. Näites (4) on ära näidatud ka keelepaarid, mille vahel koodivahetus toimub (vt ridade 06 ja 09 kommentaari).

(4) [päevikumärge vanusest 2;5; situatsioonikontekst soomekeelne; lapsed (KR, KA) mängivad omavahel kodus, KR joob alguses mahla]

01 KR: *Onpa herkullista.* ['küll on maitsev']

02 *Onpa herkullista.* ['küll on maitsev']

03 KA: *Onko tuo herkullista kato.* ['kas see on maitsev, vaata']

04 KR: *Onpas herkullista.* ['küll on maitsev']

05 KA: *Kato tuo on herkullista.* ['vaata see on maitsev']

06 KR: **Miks siin on päh.** [koodivahetus: sm>ee]

07 KA: *Siks siin on süda.*

08 *Siin on kaunistus.*

09 KR: **Oli herkullista.** [koodivahetus: ee>sm] ['oli maitsev']

10 KA: *Joitko sinä pois.* ['kas sa jõid ära']

11 KR: *Joo.* ['jah']

12 KA: *Mutta saisinko minä herkkusuun?*

['aga kas mina saaks maiasmoka?']

Näitest (4) on näha, et lapsed võivad kogeda teise keele kasutamist mängusituatsioonides rollivahetusega, teatud rollimänguna. Sellistes olukordades tundub tihtipeale olevat kasutuses nagu näitemängus mingi stsenaarium või skript (Anneli Kauppise (1992) teooria kohaselt) ehk teisisõnu: mõlemal lapsel on samasugune arusaam sellest, kuidas mäng peaks kulgema. Kui vahele tuleb midagi stsenaariumisse sobimatut (nt ema sekkumine), siis astutakse rollist välja, vahetatakse taas rolli ehk keelt ja sellisel juhul on tegemist koodivahetusega. Koodide segunemise ja koodivahetuse vahe tuli esile antud uurimuses ka selles osas, et kakskeelses suhtluses kasutatavad suhtlusstrateegiad toimusid koodide segunemise, mitte aga koodivahetuse puhul. Näiteid vaadeldes selgub ka põhjus. Kui laps on vahetanud koodi kas siis sisemise mängukeele, mängukaaslaste või kakskeelse pereliikme järgi ja kolmas osaline reageerib keelevahetusele teise keele kasutamist nõudva või oletava strateegiaga, siis pole viimane jälginud suhtlussituatsiooni piisavalt tähelepanelikult ega märganud teiskeelse konteksti olemasolu. Lapse seisukohast vanema valitud strateegia erineb tavapärasest, sest laps liigub eri kontekstis, ega reageeri vanema strateegiatele. Millised on siis need kakskeelses suhtluses kasutatavad strateegiad?

Suhtlusstrateegiad kakskeelsuses

Nagu E. Lanza on väitnud, võivad vanemad, kes on teadlikud kasutatavatest suhtlusstrateegiatest, kasutada neid aktiivselt lapsega suheldes, aga vanemate suhtlusstrateegiad võivad olla ka teadvustamata. Suhtlusstrateegiate puhul ongi rõhutatud nende kaht poolt:

.. ühest küljest on vestlusstrateegiad sarnased kognitiivsetele või perceptuaalsetele strateegiatele: need on teadvusele kättesaamatuks jäävad informatsiooni vastuvõtu-, järjestus- ja käsitlemismudelid, teisest küljest on neid võimalik määratleda vahenditena teatud eesmärkide saavutamiseks, samal moel nagu mängustrateegiad on loodud mängu võitmiseks. (Schriffin 1984, viidatud Lanza 2001 järgi)

E. Lanza eeskujul on paljud uurijad kõnelnud neist kui lapsevanema strateegiatest (Juan-Garau, Peréc-Vidal 2001, Simonson 2002, Rontu 2004 jt). Siinne uurimus (Teiss 2005) kinnitab, et tähtsad on ka teiste lapsega tihti suhtlevate lähedaste inimeste reaktsioonid ja keelekasutus, muutudes lapse kasvades üha olulisemaks. Enamik Kristiani suhtlussituatsioon oma õe või muude vestluskaaslastega on kolme osapoolega vestlus, mis seab oma piirangud ja tingimused vestlusolukordade tõlgendamisele ja suhtlusstrateegiate analüüsile. Sellest lähemalt allpool.

E. Lanza on oma suhtlusstrateegiad välja töötanud E. Ochi (1988) ükskeelse keeleomandamise strateegiate põhjal. Esimese keele omandamisel suudavad juba kaheaastased lapsed vanemate palvel oma lausungeid parandada: leida üles vestluse probleemkoht ja moodustada pragmaatiliselt sobivaid vastuseid (Juan-Garau, Pérez-Vidal 2001: 68). Järgnevas on esitatud vanemate suhtlusstrateegiad laste koodide segunemise korral (strateegiad 1–5 on mugandatud E. Lanza (1997) järgi, 6. strateegia on välja pakkunud autor).

1. Üleküsimine (*Minimal Grasp Strategy*, MGS) – täiskasvanu ei paista aru saavat lapse lausungist ja nõuab selgitust (nt küsimustega *Mida sa ütlesid? Kuidas?*).
2. Eriküsimustega suunamine (*Expressed Guess Strategy*, EGS) – täiskasvanu nõuab selgitust, esitades lapsele küsimusi oma keeles (inglisekeelses materjalis *Wh*-küsimused).
3. Kordamine (*Repetition Strategy*, RS) – täiskasvanu kordab lapse lausungit teises keeles (oma emakeeles).
4. Mitteväljategemine (*A Move on Strategy*, MOS) – vestlus jätkub, vanem ei reageeri lapse koodide segunemisele mitte kuidagi.
5. Koodivahetus (*Code Switching*, CS) – täiskasvanu vahetab koodi lapse keelekasutuse kohaselt.
6. Laenamine (*Bilingual Borrowing*, BB) – kakskeelse pere laenustrateegia, mille puhul ühe keele kontekstis kasutatakse keelde mitte kuuluvat või väikses keelekogukonnas kasutusel olevat laensõna.

Lisaks vestlusstrateegiatele, mis suunavad lapse kahe keele kasutust, on mõjutavaid tegureid teisigi, nagu last ümbritsevad esemed, ruumid, sündmused ja sündmuste teatud kindlad järgnevused. See tähendab, et määratleda tuleb kogu last ümbritsev kontekst: ühiskonna kontekst, üldkontekst ja situatsioonikontekst, samuti kontekstisiire (vt eespool). Näiteks võib mõni ese või sündmus olla seotud ainuüksi ühe keele kontekstiga, nii siirdub see kas keelte segunemise või koodivahetusena üle teise keelde. Alles siit algab vanema roll lapse keelekasutuse kujundajana: lapsevanem näitab, kuidas ta suhtub kontekstisiirdesse, kas ta saab sellest aru, kas ta aktsepteerib seda, kas tal endal esineb kontekstisiirdeid.

Keelekontaktide mõju olulisust toetavad nii Pirkko Niemise (1991) uurimus ema ja lapse kommunikatsioonist kui ka Koppise jt (1989) uurimus interaktsioonist ja lapsekeelest. Kognitiivse lähenemise põhiidee on, et keele omandamine on lapse seisukohalt aktiivne tegevus, mitte ainuüksi passiivne täiskasvanu kõne kopeerimine. Laps püüab oma arengutaseme järgi moodustada ise väljundit, reageerides ümbruse väljakutsetele.

Võrdlusmaterjalina kasutatud uurimuste (Rontu 2004, Simonson 2002 ja Juan-Garau, Pérez-Vidal 2001) peredes on kahte eri keelt rääkivad vanemad ja lapsega kasutatakse põhimõtet “üks vanem – üks keel”. Selgub aga, et tegelikkuses järgivad emad seda põhimõtet eri moel, olenevalt lapse vanusest ja keeletasemest. Kõigis uurimustes osutatakse, et väikese lapsega suheldes peavad emad tähtsaks ennekõike suhtluse õnnestumist, alles seejärel õiget keelevalikut. Kui laps saab kolme aastaseks, siis võidakse muutada nõudlikumaks ja hakata kasutama ükskeelsemaid strateegiaid (nt Rontu 2004: 237). M. Keränen (1999: 5) mainib, et soomekeelne isa hakkas teesklema ükskeelset alles siis, kui tema soome-eestikeelne tütar oli temaga suheldes täielikult siirdunud eesti keelele. Kuni sinnamaani ei olnud keelte segunemised isa häärinud.

Suhtlusstrateegiate kasutamine Kristiani interaktsioonisituatsioonides

Järgnevalt on esitatud, milliseid strateegiaid kasutasid suhtluses Kristianiga tema vestluskaaslased: ema (tabel 5) ja õde Katariina (tabel 6).

Emal on kõige rohkem kasutanud mitteväljategemise strateegiat (52,7%) ja (ükskeelsele suhtlusele suunavat) kordamist (29%). Mitteväljategemist esineb kõigis lindistustes ja vanuses 2;5 on see ainus strateegia. Strateegiaid määratleda on päris keeruline. Näiteks võib mitteväljategemise strateegia jääda üsna varjatuks: ka kontekstist ei selgu alati, kas Kristiani teatava segunenud lausungi järel vestlus seiskub või muutub lihtsalt teema või olukord nii, et kogu lausung jääb teiste osapoolte tähelepanuta või siis peetakse seda eelmisesse teemasse kuuluvaks. Mõnikord – ja see oht on eriti kolmepoolsete vestuste korral – arvatakse, et Kristian räägib omaette või kolmandale isikule.

Tabel 5. Emal (E) kasutatud suhtlusstrateegiad

KR vanus								
E strateegia	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8	2;9a	2;9b	Kokku
Üleküsimine	–	–	–	–	–	2	3	5 (9%)
Eriküsimustega suunamine	–	–	–	1	–	2	–	3 (5,4%)
Kordamine	4	–	3	5	1	1	2	16 (29%)
Mitteväljategemine	1	4	7	7	5	1	4	29 (52,7%)
Koodivahetus	–	–	–	–	–	–	–	–
Laenamine	1	–	–	–	–	1	–	2 (3,6%)
Kokku	6	4	10	13	6	7	8	55 (100%)

Kuigi emal pooldab põhimõtet “üks keel – üks isik” ja kuigi teoreetiliselt on tegemist mudeliga “kodus vähemuskeel – ümbruses/ühiskonnas enamuskeel”, osutavad tabelis 5 esitatud tulemused, et kakskeelse pere suhtlussituatsioonid ei ole nii kergesti üldistatavad.

Kõige vähem on üleküsimist (9%) ja eriküsimustega suunamist (5,4%), mida esineb vaid kahes lindistuses. Need on strateegiad, mis on suunatud ükskeelsele suhtlusele. Keelevahetusstrateegiatest on kõige vähem kasutatud koodivahetust ja laenamist. Positiivne tulemus (ja teisalt ka ette ennustatav) on, et otsest koodivahetust – reaktsioonina Kristiani koodide segunemisele – ei ole emal kasutanud. Seevastu laenamislähteid on kaks, ja seda esineb ka teistel pereliikmetel (see võib peegeldada pere tavapärasest sõnapruuki – kasutada teise keele sõnu).

Ent esineb ka näiteid, kus emal on omaalgatuslikult kasutanud soome keelt, tavaliselt seoses mingi laste mänguga. Lindistuses 2;9b alustab emal jutustust soome keeles, millele Katariina vastab eesti keeles. Lindistuses 2;6 räägib emal mängutelefonis lastele “lasteaiakaaslastega” soome keeles, lapsed reageerivad sellele

hämninguga ja keelduvad täiesti mängus osalemast. Nende meelest on imelik ja naljakas, kui ema üritab mängu sekkuda soome keeles. Emal soome keele kasutamist teistes kontekstides – näiteks soomekeelsete raamatute ette lugemisel või soomekeelseid laule laudes – peetakse aga tavaliseks. See kinnitab veel kord, et tuttavate vestluspartnerite puhul on keelekontekst ja kõnevormid ette määratud.

Tulemused osutavad sellele, et kakskeelses peres, kus kõigil on samasugune keeleline roll (sama kodukeel, sama koduväline teine keel), ei tundu ükskeelsusele rõhuvad strateegiad olevat tõhusad või vähemalt nende kasutamine ei õnnestu. Ka kaht eri keelt rääkivate vanemate korral on täheldatud sama tendentsi, näiteks H. Rontu (2004) esitab soomekeelse ema põhiliseks strateegiaks mitteväljategemise ja kordamise strateegia. On tõsi, et peres, kus kõik on kakskeelsed ja lapsed seda teavad, on üleküsimise ja eriküsimustega suunamise kasutamine paljuski seotud rollimänguga, kus vähemalt ühe osapoole roll on olla ükskeelne. Suhtlus-situatsioonides raisatakse aega ning jõuvarusid asjade kordamisele ja selgitamisele, kuigi on selge, et tegelikult on kõik vestlejad asjadest aru saanud. Sama on tõdenud H. Rontu (2004) ja S. Hassinen (2002) kakskeelse ema puhul: lapsed on teadlikud (vähemus)keelt rääkiva ema kakskeelsusest, mis omakorda mõjub laste koodide segunemisele.

Õe puhul on näha tunduvalt vähem strateegiaid (vt tabel 6). Kolme osalisega vestlustes on raske eraldada puhtalt kahe vahel öeldud lausungeid, mille põhjal võiks teha kindlaid järeldusi. Samuti ei saa oletada, et 4–5-aastane õde kasutaks neid strateegiaid teadlikult kõigis mängusituatsioonides. Üldiselt on küll märgata, et vanem õde parandab Kristianit või tõlgib tema ütlusi emale/keelekonteksti sobivaks. Katariina on aga ka väga varajase keeleteadlikkusega – ta eraldas inimesi keelte järgi juba alla kaheaastasena. Enim kasutab Katariina lindistustes kordamist (52,6%), sellele lisaks mitteväljategemist (42,1%), laenamist ainult ühe korra.

Tabel 6. Katariina (KA) kasutatud suhtlusstrateegiad

KR vanus								
KA strateegia	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8	2;9a	2;9b	Kokku
Üleküsimine	–	–	–	–	–	–	–	–
Eriküsimustega suunamine	–	–	–	–	–	–	–	–
Kordamine	1	–	1	–	6	2	–	10 (52,6%)
Mitteväljategemine	–	–	1	–	5	1	1	8 (42,1%)
Koodivahetus	–	–	–	–	–	–	–	–
Laenamine	1	–	–	–	–	–	–	1 (0,05%)
Kokku	2	–	1	–	11	3	1	19

Isa osaleb vestluses aktiivselt ainult ühes (2;9a) lindistuses, mistõttu minu töö ei keskendu ema ja isa suhtlusstrateegiade võrdlemisele, nagu mitmetes teistes uurimustes on tehtud.

Tabel 7. Kristiani reageering ema (E), õe (KA) ja isa (I) eri strateegiatega korral

Tulemus	Õnnestus			Ebaõnnestus			Ebaselge		
	E	KA	I	E	KA	I	E	KA	I
Üleküsimine	1	–	–	4	–	–	–	–	–
Eriküsimustega suunamine	–	–	–	1	–	–	1	–	–
Kordamine	9	2	–	4	5	–	3	3	–
Mitteväljategemine	5	1	–	7	3	2	11	4	1
Koodivahetus	–	–	–	–	–	1	–	–	–
Laenamine	–	–	–	1	–	2	1	–	1
Kokku	15	3	–	17	8	5	16	7	2

Strateegiatega õnnestumine

Ühe keele kasutamisele suunavatest strateegiatega (üleküsimine ja eriküsimustega suunamine) on ema üleküsimise kasutusele võtnud alles Kristiani vanuses 2;9 (vt tabel 5). Sama toetavad ka teiste uurijate andmed: ühe keele kasutamise nõue kasvab lapse keele arenedes (vrd Rontu 2004: 237). Seetõttu on need strateegiad olnud Kristianile võõrad ja enamasti polegi ta nendele reageerinud soovitud viisil: vaid ühel korral viiest on üleküsimine andnud õnnestunud tulemuse, eriküsimustega suunamine pole õnnestunud kordagi (vt tabel 7).

Tabelis 7 on näha ema, õe ja isa kasutatud strateegiad ja Kristiani reageeringud nendele. Õnnestunuks on liigitatud need strateegiad, mille puhul Kristian on siirdunud vestluskaaslase kasutatavasse keelekonteksti (siia kuuluvad nii täiesti teises keeles jätkamine kui ka segunenud lausungi kordamine kontekstile vastavas keeles). Ebaõnnestunuks on liigitatud juhtumid, kus laps jätkab segunenud lausungite või konteksti suhtes sobimatu keelega. Ebaselgeid juhtumeid on strateegiaid analüüsides loomulikult kõige rohkem: tihtipeale ei selgu vestlussituatsioonist, mil moel ja kas üldse laps on reageerinud, samuti võib vestlus lõppeda või jätkuda teiste osapoolte vahel. Strateegiatega õnnestumise analüüsimine on üleüldse problemaatiline ja tõlgendusest sõltuv, nii on kõik vähegi kahtlased juhtumid liigitatud ebaselgeteks.

Passiivselt kakskeelsust aksepteerivatest strateegiatega (mitteväljategemine ja kordamine) on ema enim kasutanud mitteväljategemist (24 korda, kordamisi on 16). Õde on veidi rohkem kasutanud kordamist (10 korda, 8 mitteväljategemist). Mitteväljategemise strateegia rõhutab suhtluse sujuvust ja informeerib last, et ka vestluspartner on kakskeelne.

Koodide segunemist soosivaid strateegiaid (koodivahetus ja laenamine) esineb kõige vähem. Koodivahetust pole ema ega õde kasutanud kordagi, laenamist esineb emal kahel korral, õel ja isal mõlemal üks kord. Kaks näidet koodivahetuse kasutamisest on registreeritud ainult isalt. Pere kasutatud laensõnad kipuvad

korduma (mis tõendabki nende kuulumist laensõnade hulka) ja nendele reageerimine või mittereageerimine on seotud just nende kõrge esinemissagedusega peresiseses kontekstis. Näiteks sõna *tarvi* (sm infinitiiv: *tarvita*, ee 'vajama') esineb Kristianil 8 korda ja kuna sama sõna esineb ka teiste pereliikmete eestikeelsetes lausungites, siis on see Kristianiga suheldes liigitatud kakskeelse laenustrateegia alla.

Tabelist 7 paistab, et kõige enam soovitud tulemusi saadi mitteväljategemise ja kordamisstrateegiat kasutades. Mitteväljategemine lõppes emal ja õel õnnestunult ainult 6 korral 34-st (17,6%). Samas strateegiana on see kakskeelses suhtluses kõige sagedamini kasutatud, seda kinnitavad ka H. Rontu (2004), J.-S. Simonsoni (2002) ja M. Juan-Garau, C. Pérez-Vidali (2001) uurimistööd. Kordamist kasutasid ema ja õde 26 korda, sellest 11-l korral see ka õnnestus (42,3%) – Kristian korrigeeris oma segunenud lausungi keelekontekstile vastasse keelde.

Ükskeelseid strateegiaid (üleküsimine ja eriküsimustega suunamine) eriti ei leidu, mis viitab sellele, et nende kasutamine kakskeelses peres kas siis pole eriti tulemuslik või lihtsalt ebaõnnestub. Seda ennekõike seetõttu, et ükskeelsed strateegiad kakskeelse pere kontekstis nõuavad teadlikku näitlemist, kokkuleppelist ükskeelsete mängimist – see aga kulutab väikelapsega suhtlemisel liigselt aega ja energiat ning suunab suhtluseesmärkidelt kõrvale. Enim reageeris Kristiani koodide segunemisele ja koodivahetusele ema, kes on kasutanud ka kõige rohkem eri strateegiaid. Isa materjal on liiga napp, et seda võrdluseks kasutada, siiski viitavad isa strateegiad tolerantsemale ja lapse keelekasutusega kohanduvamale suhtlusstiilile.

Kokkuvõtteks

Kakskeelse lapse keelekasutusest ja keeleomandamisest saame täielikuma pildi alles siis, kui on uuritud lisaks tema keeles esinevatele nähtustele ka tema hoiakuid, mida mõjutavad keelekeskkond ja suhtlussituatsioon. Kristiani keelematerjalis esines kõige rohkem leksikaalseid segunemisi, nii nagu on leitud ka teiste kahte keelt omandavate laste puhul (Genesee 1989, Hassinen 2002). Vanuses 2;2 soomekeelses lasteaias alustanud Kristiani segunemiste arv kasvab vanuses 2;7 kahekordseks, saavutades maksimumi vanuses 2;9 (kus segunemisnähtusi leidub 12,5% lausungites).

Võrreldes teiste autoritega on tulemustes suuri erinevusi: Kristiani materjalis on keelte segunemisi keskeltläbi 8%, samas H. Rontu (2004) informandil (He) 17,5% ja S. Hassise (2002) uuritavatel 21% (informant H) ja koguni 33% (M). Kui Kristiani segunemised kasvasid uurimisperioodi ajal stabiilselt (5,9%-lt 12,5%-le), siis S. Hassise (2002) uurimuse lastel need langesid (M-l 48%-lt 13%-le ja H-l 27%-lt 9%-le), H. Rontu (2004) informandil aga püsis segunemiste arv kogu võrdlusaluse perioodi kestel ühtlane. Põhjuseks võib olla nii laste erinevus keeleomandajatena (vt Hassinen 2002: 177, 191) kui ka nende erinevad keelelised ja keeleomandamistaustad. Seetõttu pole olemasolevad materjalid võrdluseks eriti adekvaatsed, kuna nende uurimisobjektiks on erinevate taustadega lapsed. Kõigil võrdlusalustel lastel on kahte eri keelt kõnelevad vanemad, ent näiteks H. Rontu

peres on soomekeelse ema hoiak rootsi keele suhtes väga positiivne, see väljendub nii ema strateegiate valikus kui ka üldises keelekasutuses (Rontu 2004: 235). Erinevad tulemused kinnitavad seda, et koodide segunemise ilminguid ja põhjusi on võimalik võrrelda alles siis, kui on saadud selge ülevaade nii suhtlusolukordadest kui ka nendes osalevate pereliikmete keelelistest hoiakutest.

Kõige enam kasutasid lähedased Kristianiga mitteväljategemise strateegiat, mille eesmärk on üldiselt olnud suhtluse sujuv kulg keeleainesele liigset tähelepanu pööramata. Alla kolmeaastaste laste puhul on see kõige enam kasutatav strateegia kakskeelsetes peredes: H. Rontu (2004) informandi ema kasutab mitteväljategemist vanuses 2;6 üle 80%, M. Juan-Garau, C. Pérez-Vidali (2001) uuritava ema kasutas mitteväljategemist ainsa strateegiana vanuses 1;3–2;11. Ka teised uurijad on tõdenud, et enamik emadest peab ennekõike tähtsaks lapsega suhtlemise sujuvust ja informatsiooni edastamist. Strateegiaid uurinud autorite tulemusi võrreldes tuleb esile suuri erinevusi: nt M. Juan-Garau, C. Pérez-Vidali (2001) uuritava ema, kes küll pooldas meetodit “üks vanem – üks keel”, hakkas alates lapse vanusest 2;1 ohtralt kasutama koodivahetust, samas kui H. Rontu (2004) andmetes puudub koodivahetus täiesti ja Kristianiga kasutas seda ainult tema isa.

Kristiani materjalis leidis viiteid sellele, et kasutatavad strateegiad, nende määr ja tulemuslikkus võivad suures osas sõltuda muudest taustateguritest: vestluses osalejate rollist (mängukaaslane, taustal omaette toimetav või aktiivselt raamatu vaatamises osalev ema), nende määrast ja tüübist (erinevad strateegiad kolme osalejaga vestlustes, tulemusi mõjutab, kas kolmas osaleja on õde, isa või mängukaaslane), vestluse iseloomust (mäng, pildiraamatu vaatamine, argitoimingud) ja eesmärkidest (rõhk informatsiooni edastamisel, keelelisel või mängulisel toimingul).

Laiemate üldistuste jaoks tuleks edaspidi pöörata erilist tähelepanu kontekstile ja sotsiolingvistilisele taustale. Uurimusi, mille taustsüsteemid on erinevad ja mille erinevusi pole võimalik esile tuua, ei saa omavahel võrrelda.

Kirjandus

- Fantini, Alvino 1985. Language acquisition of a bilingual child. A sociolinguistic perspective. San Diego: College Hill Press.
- Genesee, Fred 1989. Early Bilingual Development. One language or two? – *Journal of Child Language* 16, 161–179.
- Hassinen, Sirje 2002. Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain. *Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora. B* 43. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos, Oulun yliopisto. Oulu.
- Juan-Garau, Maria; Pérez-Vidal, Carmen 2001. Mixing and pragmatic parental strategies in early bilingual acquisition. – *Journal of Child Language* 28, 59–86.
- Kauppinen, Anneli 1992. Kaksivuotias analogioiden maailmassa. – *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Toim L. Harvilahti. SKS. Helsinki.
- Keränen, Mika 1999. Ühe eesti-soome kakskeelse lapse verbi aegade omandamine vanuses 1,11–3,0. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond, eesti keel võrkeelena.
- Koppinen, Marja-Leena; Lyytinen, Paula; Rasku-Puttonen 1989. Lapsen kieli ja vuoro-vaikutustaidot. Tekijät ja Kirjayhtymä Oy. Rauma.

- Lanza, Elisabeth 1992. Can bilingual two-year-olds code-switch? – *Journal of Child Language* 19, 633–658.
- Lanza, Elisabeth 1998. Language mixing in infant bilingualism: A sociolinguistic perspective by Elisabeth Lanza. – *Nordic Journal of Linguistics* 21 (1), 83–89.
- Lanza, Elisabeth 2001. Bilingual first language acquisition. A discourse perspective on language contact in parent-child interaction. – *Trends in Bilingual Acquisition*. Ed. by Jason Cenoz, Fred Genesee. Amsterdam: John Benjamins, 201–229.
- Latomaa, Sirkku 1996. Matkalla uuteen kieleen. – Moneja baareja. Tiellä toimivaan kaksikielisyyteen. ÄOL:n vuosikirja 1996. Toim Helena Ruuska, Sanna-Marja Tuomi. ÄOL. Helsinki.
- Nieminen, Pirkko 1991. Äidin ja lapsen kommunikaatio ja lapsen kielen omaksuminen. *Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A, vol. 323*. Tampere.
- Ochs, Elinor 1988. *Culture and Language Development: language acquisition and language socialization in a Samoan village*. Cambridge: C.U.P.
- Praakli, Kristiina 2002. Kui kontaktis on eesti ja soome keel. Soome keele mõjud Tampere eesti keeles. Magistritöö. Tartu Ülikool, eesti ja soome-ugri keeleteaduse osakond, eesti keele õppetool.
- Rontu, Heidi 2004. Suomalais-suomenruotsalainen koti lapsen kaksikielisenä kasvuympäristönä. – *Virittäjä* 2, 224–240.
- Simonson, Jenni-Stiina 2002. Kaksikielisen Williamin kielten sekoittaminen ja koodinvaihto. *Praktikumtyö*. Suomen kieli. Helsingin yliopisto, suomen kielen laitos.
- Teiss, Kristiina 2005. Kristian virolais-suomalaista kaksikielisyyttä omaksumassa: koodien yhdistyminen ja keskustelustrategiat. Prograd-tutkielma. Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, suomen kielen ja yleisen kielitieteen jaos.
- Tilastokeskus 2004.
- Tilastokeskus 2005.
- Weinreich, Uriel 1968. *Languages in Contact*. Second publishing. The Hague: Mouton.
- Vihman, Marilyn 1985. Language differentiation by the bilingual infant. – *Journal of Child Language* 12, 297–324.

CONVERSATIONAL STRATEGIES IN RELATION TO CODE MIXING IN THE LANGUAGE ACQUISITION OF A BILINGUAL ESTONIAN-FINNISH SPEAKING CHILD

Kristiina Teiss

This article is a summary of the topic and the results presented in my Master's thesis, especially the conversational strategies of the parents. In the study I have investigated the 2-year old Kristian and his acquisition of Finnish and Estonian in an Estonian speaking context. The acquisition of bilingualism by an infant can be characterized by code mixing: unintentional phonological and morphological, lexical and syntactic mixing into one word or phrase. Code mixing is a normal phenomenon with early acquisition of bilingualism the quality and quantity of which is influenced by the language context of the environment and the input received by the child. The immediate surroundings (parents, siblings etc.) may react to a child's language usage with strategies that direct one to either unilingual or bilingual language usage. In my thesis I lean on Elisabeth Lanza's classification (1998, 2001) on the conversational strategies of a bilingual family.

The material consists of diary markings and 13 recordings 7 of which have been utilized in this study. The recordings were made in an Estonian speaking context at the age of 2;4 to 2;9. Kristian was born to an Estonian family living in Finland in which he has passively received Finnish speaking input since the age of 0.6. Active usage of Finnish began at the age of 2;2 when he started to go to a Finnish speaking day care centre. The language context in the family is bilingual, however, since the other children use both Estonian and Finnish in their mutual conversation.

First, I discuss code mixing and code switching resulting from the acquisition of two languages. I compare my results with the results of other researchers on the language use and strategies of bilingual children and their parents. In Kristian's language most of the mixing was lexical (65% of occurrences in the recordings and 81% in the diary markings), which is in line with the findings of other researchers as well. Some phonological, morphological and semantic mixing occurred also.

The occurrence of code mixing is essentially dependent on the way the people interacting with the child react to it. The article focuses on introducing and investigating the strategies on the basis of my own findings. In Kristian's family, the most used strategy was the move on strategy (mother 52%, sister 42.1%), which concentrates on the fluency of communication and implies to the child that the other speaker is bilingual as well. The code switch strategy was not markedly used, which suggests that at home an attempt was made to give Kristian Estonian input with passive acceptance of bilingualism.

Although the personal properties and other environmental factors such as people's attitude towards foreign languages and bilingualism plays a role in language selections and in bilingual communication within the family, one cannot undermine the importance selecting the conversational strategy as part of a child's growth to become a bilingual person. However, it seems that the family of

a bilingual child may find it difficult to naturally utilize strategies that emphasize unilingualism.

Keywords: bilingual language processing, child language acquisition, code switching, code mixing, Estonian, Finnish

Kristiina Teiss (1971) on lõpetanud Tampere Ülikooli soome keele erialal. Kaitses magistriraadi Tampere Ülikoolis 2005. aastal, magistritöö eesti-soome kakskeelsuse omandamisest on ka käesoleva artikli aluseks. Õpetab Tampere soome keelt ja eestikeelsetele lastele eesti keelt emakeelena. Jätkab uurimust eesti-soome kakskeelsuse omandamise teemal, peaarõhk vestlusstrateegiatel ja sotsiolingvistilistel taustadel.
teiss@surfeu.fi